

BUTLLETÍ

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any V

Juny de 1980

N.º 16

En aquest Butlletí deixem de banda el rigor científic i el dediquem a records; records, però, que fan història.

Els dos primers escrits parlen de Salvador Marsal amb qui els estudiosos i lletraferits teníem un deute; i en el darrer Joan Puig ens dóna una visió del Sitges i els personatges de la seva infantesa i joventut. Uns i altres estan amarats d'intimitat. I precisament per aquesta intimitat ens dóna a conèixer els personatges tal com han estat i no com l'historiador d'ofici que, amb el seu rigor científic, ens dóna els fets amb pèls i senyals, però no (a vegades perquè no pot) la mesura dels seus sentiments.

Record d'en Salvador Marsal

per RAMON PLANES

En Joan Rius i Vila, en la conferència que va donar l'hivern passat a la «Biblioteca Rusiñol», va fer l'elogi de l'enyorat Salvador Marsal, presentant-lo com a un dels grans amics que ell havia tingut a Sitges i demanant que no oblidéssim, els sitgetants, la figura d'en Marsal.

Em toca, per moltes raons, correspondre a la invitació d'en Rius. La primera, perquè jo vaig ésser amic d'infantesa d'en Marsal (tants ja són enllà!, he arribat a una edat en què puc dir: «mes branques, una a una, va rompre la tempesta»). Vam dur, es pot dir que al mateix temps, els primers davantals, els primers pantalons, llargs, anàrem al mateix col·legi. Tant a ell el seu pare com a mi el meu ens van ensenyar idèntica assignatura: la de **lo** (per valdre'm de l'article neutre, que fou de tant d'ús). Catalanisme. A ell com a mi ens vencé el mateix verí: la passió de llegir i d'escriure. Junts, i amb Josep Maria Massip i algun altre company d'escola, férem una revisteta que batejàrem (de quina altra manera podiem fer-ho?) «Joventut».

La publicació era innocent i pròpia dels anys escassos que teníem els del comitè de redacció, però ara penso que és segur que fou la plataforma des d'on, tant en Marsal com en Massip, es llençaren, anys més tard, cap al món (la galera, en diria en Pla) del periodisme.

Es curiós com ara, en el moment de fer aquest article, se m'ajunten, en el record, els noms i les figures d'aquells dos amics. En Massip, l'onze de juliol del 1920, va estrenar al «Patronat» un drama en un acte que es deia (nores menys!) «Cors de fera». Aquell mateix any, exactament el vuit d'agost, el nostre Salvador Marsal estrenava, en el mateix lloc, un drama,

també en un acte, batejat «Venjança funesta». Si no vaig errat, en Massip tenia setze anys quan el seu bateig teatral, mentre que en Marsal potser no en tenia ni tretze. Penso que ambdós originals es devien perdre, i és una llàstima, perquè ara podríem homenatjar la precoç infantesa de dos companys que, amb el pas del temps, es destacarien amb la ploma a la mà.

Fou profitosa, tanmateix, per als dos, l'aventura teatral. Com una vacuna. A en Marsal (puig que d'ell parlem), aviat escriptor madur, no li calia fer més que girar el cap enrera, cap al mirall on hi veia una venjança tan funesta. La reacció fou radical, perquè, no tan sols com a escriptor, sinó també com a persona, no hi ha ningú més allunyat d'un clima gran-guinyolesc, que en Salvador Marsal. Era un home fi, ben educat, que no alçava mai la veu, que no es feia el màrtir, que no exigia retorn als favors que repartia a dreta i a esquerra.

Havia entrat de redactor a «La Vanguardia», que aleshores dirigia Gaziol, i també treballava en Janés, que ja s'havia llençat a l'aventura de fer diaris i d'editar llibres. En Salvador Marsal era lleial amb els seus caps i amb els amics. La feina, quan sortia de les seves mans, era de tota confiança.

Tot i treballant a Barcelona, col·laborà assiduament a la «Gasetà de Sitges».

També, quan creàrem la revista «Antologia de Sitges, en la qual tots ho fèiem tot, sense càrrecs concrets, en Marsal en fou, en la pràctica, i sense nomenament exprés, el redactor en cap. A ell es degué la coberta, sòbria i elegant, i que els números sortissin amb un mínim d'errades, i, quan convenia, afinat l'estil, que aquesta era precisament la feina del nostre amic —la

correcció d'estil— a la Editorial on treballava. Vingué el parentesi de la guerra civil. Per què s'exilià en Marsal, que mai no havia estat partidari de l'espècie de la fuselleria? Estic segur que per lleialtat, per fidelitat als amics, perquè en Josep Janés, en Joaquim Ventalló, i tants d'altres, passaren la frontera. Potser també perquè al seu temperament senyoriol li repugnava conviure amb la ufana dels vencedors. Ell era dels vençuts, i anà a parar a Tolosa del Llenguadoc.

Es curiosa la història de les relacions entre en Salvador Marsal i jo. Cert que anàrem junts als Maristes i que freqüentàrem el teatre del «Patronat». Però tot aquell període se m'esborra, no veig «venjances funestes» ni res que s'hi assembla.

Amb qui em feia més era amb el seu oncle. El duia a fer un passeig carretera enllà (aleshores gairebé buida d'autos), per regla general

fins a Calafor. Jo feia de pigall de l'oncle d'en Marsal. Penso que m'estimava com a un nebot més. Però entre nosaltres, en Salvador i jo, no hi hagué mai gelosies.

Després l'adolescència, el temps dels amors. Fou més tard, quan veig clara la seva figura, com si sortís d'una boira espessa. Venia a passar a Sitges els caps de setmana, i no deixava mai de venir-me a veure. Parlàvem, parlàvem de llibres, és clar. Però en la conversa hi barrejava un no dissimulat orgull quan em contava que els seus fills, i amb tant d'encert, havien ençetat una vida pròpia.

Sí, vaig ésser amic d'en Salvador Marsal, sobre tot en els seus anys darrers. I ara el veig tal com sortia en el darrer acte de la seva «Commedia», la vida. Era l'home de la feina ben feta, silenciosa i eficaç.

Ramon Planes

El meu pare

pea M.ª LLUÏSA MARSAL I ALVAREZ

De jove, el pare s'havia rebel·lat contra tota una tradició familiar i, deixant la fusteria de l'avi se n'havia anat a Barcelona perquè ell volia escriure i convertir-se en un bon redactor. Era l'any 1931. Fins a finals de l'any 1938 exercí com a periodista, i ara crec que aquella devia haver estat l'època més feliç de la seva vida. Escriví al «Diari Mercantil» —fundat per Josep Janés—, a «La Vanguardia», «Full Oficial» —com a redactor del qual acompanyà el President Macià en diversos desplaçaments per Catalunya—, «La Humanitat», «Ultima Hora», «Mirador», «Magazine Catalans» i «Indústria Catalana». Col·laborà, també, a la premsa de Sitges: «Joventut», «La Punta», «El Baluard», «Gasetta de Sitges» i a «Oc», publicat a Occitània a través del qual Josep Carbonell i Gener introduí tots aquells valors literaris i artístics catalans que tenia a l'abast.

La guerra civil i el posterior exili a França van truncar tota una sèrie de projectes i esperances professionals que s'anaven aconseguint. Quan va tornar, tot el seu ambient de treball havia desaparegut. Havia de començar de nou, en circumstàncies estranyes i alienes al seu esperit de bon català, enamorat de la seva pàtria i de la seva cultura. Vet aquí com una guerra civil i la posterior repressió cultural que es va produir al nostre país van malmetre tants i tants valors autèntics amb ferides molt difícils de guarir. És cert que els humans tenim l'obligació de reeixir i tirar endavant, lluitant contra les situacions adverses, però també és cert que hi ha esperits més sensibles que altres que sofreixen més intensament amb la violència i la

injustícia. El meu pare era una d'aquestes persones.

Un dels puntals que el va sostenir durant l'exili va ser l'amistat. El pare creia cegament en l'amistat. Hi va creure sempre. En feia un culte. S'entregava plenament als seus amics. Tot li semblava poc per poder afavorir la persona que necessitava alguna cosa que ell podia oferir-li. Al llarg de la seva vida, és evident que va tenir, en aquest sentit, algun desengany, però van ser els mínims. Com deia, a França l'ajut moral i material dels seus amics el va enfortir i va poder tirar endavant. Els refugiats catalans formaven petites comunitats i s'ajudaven força entre ells. Jo recordo haver-li sentit explicar moltes anècdotes i vivències d'aquella època. Molts d'aquells contactes es perllongaren després.

Quan, després de no poques vicissituds, va retornar a casa, quedaven darrera seu dues etapes de la seva vida: una primera època de projectes i il·lusions que s'anaven realitzant, on la seva personalitat de periodista innat s'anava afermant dia a dia, i una segona època —la de l'exili— que va desgavellar de cop tot aquell món i tot aquell ambient literari que eren els seus i que mai més no havia de retrobar.

Poc temps després va entrar a treballar a l'editorial que el seu amic i antic company del «Diari Mercantil», Josep Janés i Oliver, havia fundat a Barcelona. A «can Janés», com tots anomenaven l'editorial, el pare s'hi trobà bé i hi treballà de bon grat.

Era en Janés un home d'una personalitat brillant i captivadora. Era una d'aquelles per-

sones nascudes per al triomf i l'èxit. Res no l'acovardava i aconseguia sempre el que es proposava. Hom podria pensar que, degut a aquests trets, en Janés era un home deshumanitzat que solament cercava el seu interès. Lluny d'això, en Janés era un home carregat d'humanitat, generós i bon jan, que donava feina a tot un regiment de col·laboradors i amics, perquè a «can Janés» la companyonia entre tots els que hi treballaven era notòria. «El jefe», com tots l'anomenaven amicalment, es va saber rodejar de gent eficient, veritables mestres en l'art d'escriure. Així, es comprèn que els llibres que es publicaven a l'editorial fossin petites obres d'art. Cada nova col·lecció que sortia a la llum era un nou encert; el més mínim detall mereixia la màxima atenció. Com deia el pare, abans d'en Janés es feia un tipus de llibre; després d'en Janés se'n va fer un altre. Només un poeta, un esperit sensible i altruista com era en Janés podia copsar tot el missatge que un llibre ben fet pot transmetre.

És del tot natural que el pare s'hi trobés bé, treballant en aquest ambient i amb gent d'una vàlua incontestable. Una altra vegada, els vincles d'amistat l'animaren i ajudaren, ja que tota aquella xarxa d'escriptors, traductors i correctors formaren amb el «jefe» un cercle de companyonia i amistat on el treball esdevenia quelcom agradable i positiu.

La mort sobtada d'en Josep Janés i Oliver va ser un cop molt fort per al pare. Tot aquell món literari que en Janés havia creat se n'anava amb ell. El pare havia perdut el seu millor amic, el qui, en un moment difícil li havia ofert la possibilitat de realitzar-se en una feina que, de mica en mica, l'anava absorbint, i en la que ja havia esdevingut una veu autoritzada. A «can Janés» el pare hi havia abocat tot el seu cabal d'aspiracions literàries, tota la seva dedicació i experiència, tot el seu «savoir faire», tota l'exigència pròpia d'un home conseqüent i honest, tot el que, al llarg dels anys, l'havia convertit en un lingüista depurat i en un perfecte corrector d'estil.

Suzanne Chantal, autora de «Dios no duerme», en ocasió d'una visita a l'editorial, va donar-li les gràcies per haver fet possible que «ella escrivís tan bé en castellà». La traducció de «Cuerpos y almas», de Maxence van der Mersch, és una de les millors traduccions de francès que s'han fet, i així li ho van manifestar les crítiques literàries d'aquell temps.

L'editorial de Josep Janés va ser adquirida per la família Plaza, editors de llibres de butxaca. L'editorial Plaza es convertí en Plaza y Janés Editors. Així, per un grapat considerable de bitllets, l'editorial Plaza adquiria un nom de prestigi en el camp editorial, però això no comportava adquirir també el «saber fer llibres» i

tot el que en Janés havia assolit en convertir-se en caplavanter de les empreses editorials de tota Espanya. Algunes de les col·leccions creades per en Janés van subsistir; d'altres, no. El pare deia: «Aquesta gent saben fer diners, però no saben fer llibres». Malgrat això, ell va continuar a l'empresa i se li van respectar tots els drets adquirits durant tants anys de dedicació. Però no era el mateix. Mai no es va acostumar al ritme mecànic i fred d'una gran empresa amb el que això comporta de despersonalització dels aspectes individuals dels que hi treballen. Els anys d'íntima col·laboració amb en Josep Janés quedaven lluny, i, a voltes, el pare ens feia sentir el seu enyor.

Abans he parlat de la seva exigència amb ell mateix i de la seva honestedat. Insisteixo en aquest punt. El pare era un home íntegre, honest i desinteressat. Va passar per aquest món fent la feina ben feta, no valorant-se mai ell mateix, no donant importància al que feia perquè, com ell deia, els lectors no reparen en el nom del traductor d'un llibre, només en el de l'autor i prou. Mai no va voler col·laborar —i ocasions no li varen mancar— en la premsa, després de la guerra. Només hi va escriure algun article esporàdic de tipus literari. Deia que, quan no hi hagués censura i pogués expressar-se en la seva llengua lliurement tornaria a escriure als diaris. No hi va ser a temps.

Per tot el que s'ha dit, es podria creure que el pare era un home un xic amargat, dominat per l'enyorança o el rancor. No era així. Enyorança potser sí, rancor no, i amargor, tampoc. Li agradava la vida. Tenia un gran sentit de l'humor. Deia que ell no s'avorriria mai mentre trobés un llibre per llegir o un article per comentar. Deia també que una persona mínimament intelligent sempre mira endavant, i intenta posar-se a to amb el tarannà del seu temps.

Ara fa més de set anys que va morir, però la seva presència ens manca encara per tot el que valia. No va morir una persona gran i caduca. Als seus seixanta-sis anys va morir un home jove d'esperit que encara tenia molts propòsits per a portar a cap. Les seves interpretacions i les seves vivències eren sempre positives i al·lisonadores. Volia escriure les seves memòries perquè, segons deia, hi havia moltes coses que no havia pogut comunicar. Li havia mancat temps per a fer-ho. Havia treballat incansablement. Traduint, polint, corregint les obres dels altres, la seva pròpia tasca havia estat grisa i silenciosa. A la seva vida no hi havia hagut espai per al lleure i el lluïment personal. Tot això em fa pensar que les realitzacions plenes no són sempre cosa d'aquest món.

Ara uns amics volen parlar d'ell i recordar-lo. El pare tenia raó: l'amistat és perdurable per damunt del temps i de la mort.

Mosaics de recordances

per JOAN PUIG I MESTRE

Per tal de no trencar l'habitual norma de fer que en les nostres trobades mensuals, un de nosaltres, o algun convidat aliè al «Grup d'Estudis Sitgetans», faci una mena de conferència, desgranant un tema de la seva vocació dialèctica, és perquè he acceptat avui d'ésser-ne protagonista. No vàreig rebre una educació escolar estricta, ni tan sols sóc un autodidacte. Per tant no espereu de mi cap lliçó erudita, car no he estat més que allò que en diuen un tastaolletes. Serà com un frustrat capítol de novella. Confesso que en el decurs dels anys el meu jo psíquic ha evolucionat: d'una infantesa ingènua a l'adolescència romàntica, d'aquesta a la lírica visió de la vida, per passar al clasicisme humanístic. També a la indiferència mesella en els anys de la incivil guerra espanyola, i tanmateix inútil, com digué Josep M.ª Poblet en la suara primera sessió del Parlament de Catalunya. Són quatre dècades de viure amb clandestina esperança, i ara en la plenitud de la vellesa, arribar a l'objectivitat contemplativa.

Això de contemplativa, però, la meua vida ho ha estat sempre; no he tingut rauxes; no m'ha agradat el soroll ni la disbauxa, he estat un animalet pacífic. D'infant, no recordo haver trencat cap plat ni cap olla, que no fos per casualitat. Us descriuré, a guisa de pròleg, uns antecedents familiars que poden definir el meu tarannà. La meua àvia, Antònia Junyent, era la llevadora de Sitges a mitjans del segle passat, una dona servicial. L'anècdota és que també fou al mateix temps majordona, es veu que vivia a la Rectoria, mare de 6 fills, el més petit el meu pare, com jo també el més petit de 6 germans. Imagineu-vos que quan el batall de la porta a la nit trucava era que o bé calia portar el Viàtic a un moribund o era que un infant venia al món i calia l'ajut de la meua àvia. El Rector, crec que era el Rvnd. Pau Torrents, en morir va deixar els seus béns, o sia els mobles, a la nostra família, repartits. A casa tenim una calaixera-escriptori de fusta massissa, que sempre n'hem dit la calaixera del Rector, i també un llibre, «El Críticón» de Gracián, amb coberta de pergamí, editat l'any 1773. Un morter de cuina de casa és germà de les piques d'aigua beneïda que hi ha a l'entrada de la nostra Església parroquial. La tia Maria que vivia al barri de Les Tàpies, a la casa del costat de l'actual pati de l'Escola Pia, fou també la llevadora dels infants sitgetans fins que va a morir l'any 1905. Les ties Tona i Francisca heredaren el tenir cura de diversos altars de la Parròquia. Les recordo, les Pinyoles, les deien (no he pogut esbrinar per què el meu pare també era en Pepet Pinyol), eren planxadores de colls i punys... Per tradició feien el més gran pessebre de Sitges, el qual ocupava tota una estança de la casa on vivien al carrer de l'Aigua, al costat de Can Selva, el manyà, parent nostre per la part de Junyent, davant dels domicilis dels senyors Almirall i Andreu.

No em puc estar d'explicar el cas anecdòtic d'un oncle meu, també fill del matrimoni Puig-Junyent; l'avi era pagès, es deia Segimon, anà a les Amèriques com tants sitgetans en aquell temps, crec que a Nova York, i tornà amb la dèria, filla també d'aquells temps dels invents d'Edison, que havia descobert el moviment continu i volia explotar-lo. Calia cercar

el suport econòmic. Sols pogué explotar un invent més modest que aquí no es coneixia. Va posar botiga a Barcelona de patates fregides gofrades, és a dir formant butllofa. No va tenir èxit. Retornà a Amèrica, on l'esperaven les seves dues filles que en morir el seu pare ens ho notificaren. No n'hem sabut res més.

He dit que jo en la infantesa era un bon noi, no agressiu com molts. Rodava pel veïnat sense molestar ningú. Entrava per les cases com si fos a casa meua, que era el número 10 del carrer Major, al costat de Can Cartró, on no hi havia lloc per jugar una criatura. Un menjador fosc, la cuina amb dues màquines de cosir on les dones de casa hi enllestien les empenyes de les sabates que es muntaven en una mena de porxo envidriat a l'antiga que hi havia al pati. A l'entrada, la botiga amb una grossa màquina de cilindre sola moguda a mà, i el trapanet mogut també a mà, a més del taulell on el meu pare tallava les pells, prestatges amb les formes de fusta, i també una secció a l'altre costat de peces de roba, ja que veníem també roba de vestir. No res estrany doncs que em deixessin marxar fora de casa: tan aviat era a la Farmàcia que hi havia davant mateix de casa, on el senyor Manel, com li deien, que era el practicante que en tenia cura, m'acollia paternalment i també la senyora Rosita, la seva muller; no tenien fills. Desaparegué la Farmàcia en obrir-se la Farmàcia Ferret al Cap de la Vila. També entrava a Can Riera, sempre amb el cancell obert, on hi havia un noi de la meua edat, a l'estiu, o a cal Cadiraire mirant com trenaven la boga dels seients. També era obert el cancell de Cal Huguet, on ara hi ha la Caixa de Pensions; la família que hi vivia era molt amable, la senyora Pepeta i dos fills, Víctor i Pepe. Tinc referències que el senyor Huguet era un bon mestre d'escola, vilafranquí, que desenvolupava una tasca cívica molt valuosa. Amb la seva ègida es formà una companyia teatral que representà obres seves i d'altres autors, era autor de lletres de caramelles que musicava el mestre Carbonell, conegut per En Senalla. El Víctor alludit va marxar a Amèrica, era aficionat a la fotografia i em féu un retrat que servo encara, em veïéssiu; devia tenir uns tres anys, amb melenes; en color sèpia com es feien llavors. Ho recordo bé: em feren pujar dalt d'una cadira, prop la finestra del segon pis i amb llum natural, m'encararen la màquina muntada al tripode, el cap del Víctor dins del drap negre... Darrera de Cal Huguet hi havia la impremta Santacana on s'imprimia el **Baluard de Sitges**, llavors molt polèmic. Santacana, com el Senyor Huguet, era també vilafranquí. S'imprimia el setmanari amb màquina plana moguda per un volant amb una maneta enganxada que feia anar un aprenent, la muller o un voluntari, mentre Santacana posava el paper. Des de la cuina de casa, o del pati, sentíem el dissabte el soroll i a casa deien, mira, ara fan el Baluard, del que n'èrem subscriptors. Ves qui podia pensar que després en seria jo l'impressor!

Sí, ja m'agradava veure el treball de la impremta, però em plaïa més veure com al carreró de Can Cartró, l'Anton cadiraire feia anar el torn amb el peu i després com muntava les cadires havent fet els forats amb la broca del filaberquí en matemàtica distància. L'Anton era encara solter i molt trempat, dia-

logàvem com a bons amics; em feia baldufes i joguines tornejades amb el rudimentari estri de va i ve. D'aquí en vingué el voler fer de fuster, no pas a Can Cartró, on els treballadors malcarats no em deixaven entrar.

El record més llunyà de la meua infantesa és de quan degudament acompanyat, car jo tenia tres anys o menys, vaig veure com enderrocaven la casa del costat de la Rectoria, Can Puig de Galup, i després veure aixecat el monument al Dr. Robert i veure passar la gent per la festa que s'hi féu. També més grandet, quan tot el veïnat sortí al carrer en sentir el sobtat soroll fortuït d'enderrocar-se uns velles cases del carrer Nou, on després s'hi bastí la Casa del Poble. Quedà un solar molt gran, on abans d'edificar hi feren ball els socialistes amb un piano de maneta, i que m'hi deixaren entrar, ja que a la porta hi havia un treballador de casa, en Francesc Martí. Es veu que en aixecar l'edifici aprofitaren l'embigat, perquè ja ho veiem, ha tornat a enderrocarse, i ara no deu tenir propietari.

Ja que he narrat un episodi del Carrer Nou, deixeu-me arribar a la Platja, lloc d'esplai ja més gran. Jugar a la sorra a l'estiu, quan el dia és llarg. Entre el Carrer Nou i la Carreta, quin tragi amb les barques! Varar-les i el tràfec del retorn. L'espectacle d'encantar el peix bellugadís, amb l'escata de plata! Com m'agradava! Quanta poesia perduda! Les xarxes damunt la sorra, les dones dels mariners adobant-les. Olsors de menjars assaborits en companyonia dins les barques, àpats celebrats en no sé quins ritus, en vives converses de lèxic marinesc. No és estrany que Rusinyol s'encantés i restés fidel a aquell Sitges d'antany, bastint-hi el Cau-Ferrat per a sojornar-hi uns dies de bohèmia aventura, amb l'esplai d'omplir-lo de tot el que recollia de la vella forja catalana i pintures com les del Greco i altres de gran valor artístic.

Tornant al veïnat de quan era més gran, de la meua edat hi havia el noi Pere Camps, fill del Peret Sagristà. Més mogudet que jo, però no ens barallàvem mai. Al seu pis sempre trobàvem quelcom per jugar. Ja en l'edat d'anar a estudi, no recordo si ell anava al col·legi del Sr. Magí Casanovas o als Germans Maristes. Jo sempre amb el Sr. Leandre Carbonell, un mestre que, pobre, era geperut, del carrer de Sant Pere. Allà a la pujada de la Plaça hi havia els nois Josep i Hermenegild Sabaté i a dalt els germans Eduard i Agustí Amell, que junt amb Joan Selva i el seu cosí Antoni Salduendo, car tenien sortida de casa seva al carrer d'En Bosc, en Mec i el Tolo de la Casa de la Vila, en tinc records d'haver-hi jugat els capvespres d'estiu. Bé, tallem aquest capítol de poc interès per a ésser comptat, però deixant constància, però, que al costat de casa hi havia també un noi, cinc o sis anys més gran que jo, que ha esdevingut una rellevant persona cívica, polític, dues vegades alcalde de Sitges en diferents i difícils períodes, l'Isidor Cartró.

Un aspecte cultural remarcable d'aquell veïnat, fou quan Antoni Català, fill del Mestre de Capella, que feia poc havia mort, de la nostra Església Parroquial, joveníssim, acabava els seus estudis a Montserrat, anà a viure a la casa cantonada al carrer Tacó, on hi ha ara la Ferreteria Sales. Allà l'Antoni Català, el futur autor de tantes sardanes, entre elles la sitgetaníssima Processó de Sant Bartomeu, aplegà el més selecte de la joventut de la vila d'ambdós sexes amb vetllades íntimes que amenitzava ell musicalment, i també concerts per músics amics d'ell, en l'ampli menjador i quarto

de reixa de la casa. Val a dir que també que a casa del senyor Bartomeu Missas, cantonada al carrer de l'Aigua, on hi vivia a l'estiu el Mestre Amadeu Cuscó, a tothora s'hi sentia el piano. Era ja un mestre consagrat.

Aquest preàmbul s'ha fet massa llarg, no podré dir tot el que creia que podia ser d'interès que havia pensat. I és en l'aspecte literari d'aquells temps. Pel que fa a l'ambient familiar sols sentia parlar a casa de novel·les castellanes o traduïdes de l'anglès. «Oscar y Amanda», deu ser molt romàntica, passava d'una família a l'altra. I també el «Quixot», sobretot es parlava de les poesies del començament de l'obra, on la intuïció del lector ha d'endevinar les síl·labes que manquen en les paraules finals del vers. Això entre l'element femení de casa i la relació amiga del veïnat. Les Festes Modernistes del Cau-Ferrat no sé si transcendien gaire, es comentaven les vingudes de Santiago Rusinyol i els seus amics que passaven davant de casa i recordo les filles de l'Albert Rusinyol, el diputat, que a l'estiu vivien davant de Can Benaprès. Es comentaven les vingudes de personatges com també de les companyies teatrals que actuaven al Prado o al Retiro, sobretot les actuacions de «El Rebrot». Es cantaven les caramelles de l'any, així com les sardanes del mestre Morera, com la de «La nit de l'amor» i «L'Empordà» i «Per tu ploro» de Pep Ventura. Del mestre Morera se'n parlava amb elogi, ja que el coneixien per haver-se casat amb una noia de la família Riera, de davant de casa. Ja que parlo de músics, he de dir que el meu pare havia tocat el violí en la primitiva orquestra de l'alludit mestre Carbonell. Recordo que a voltes a l'estiu al pati de casa, a l'eixida com en diem, el pare acompanyant-se d'una guitarra, cantava havaneres, cosa que em feia molta gràcia. Família de músics, menys jo, ja que el germà gran que es deia Josep, com el pare, tocava el clarinet, i el Gerard, el Gerardo, com l'anomenaven, abans d'anar a Cuba tocava la flauta. No es llegien llibres en català, és clar que en devien sortir pocs, però sí que teniem el «Baluard de Sitges» com també «El Eco», i dalt d'un armari de la botiga hi havia uns paquets de vells setmanaris crec de «La Voz de Sitges», que deviem fer servir després per embolicar, tant com m'hauria agradat ara tenir-los! El meu pare era federal de tota la vida. Estava suscrit a «Nuevo Régimen». Era també entusiasta lector de «Don Quijote de la Mancha», servo l'exemplar, un gros volum amb fulls estripats, és a dir en tan mal estat que no m'he vist en cor d'endegar-ne l'enquadrernació. Es veu que el llibre recorregué moltes mans cervantistes. En Francesc Martí, conegut després com **El llarg de la Palma**, ex treballador de casa, vingué un dia retornant el «Quixot» tot fent-ne bocades d'elogi. Tinc també 5 volums de la «Historia de España» de Modesto Lafuente, que es veu que sortia per entregues, com es deia llavors dels fascicles. Puc dir que en aquells anys de pre-adolescència les meves lectures cabdals foren mants fragments del «Quixot» i també el «Robinson Crusoe», un luxós volum que van donar per premi al meu cosí Magí Cassanyes al final dels seus estudis als Maristes. Això junt amb aquelles obres de Marden deixades per l'Isidor.

El setmanari «El Patufet» no entrava a casa pas setmanalment, però l'havia vist a les mans de la meua germana Lola, sis anys més gran que jo, i que va morir de tifus l'any 1916. A casa la passaven en aquell temps molt justeta, ja que les sabates es feien ja en sèrie, hi havia la fàbrica Tarrida, més barates que les d'artesanía. Vàrem provar de vendre roba,

però no bastava per a viure folgadamente. Per fi posàrem tenda de queviures, a base sobre tot de llegum cuit, això ens va anar més bé; fou quan va morir el pare. Calgué treure les màquines de l'entrada (velles màquines que farien el seu paper en el museu de calçat, iniciativa de l'amic Jacint Sastre). «El Patufet» doncs, me'l deixava llegir algun amic del col·legi i va ser amb el que vaig començar a enderriar-me amb el català. Ve a tomb dir que jo passava les tardes dels dijous i diumenges a casa de la meva tia amb el meu cosí Magi Cassanyes. Ell m'explicava facècies, jugàvem a dames, em feia dibuixos, m'ensenyava gravats, etc. Com tinc dit en recents escrits a «El Eco», en les anades a casa de la tia Pepa, veia com venien a veure el meu cosí els seus amics. Joan Tort, Marià Mirabent, Josep Manuel Catasús, Josep Carbonell Gener, els pintors Agustí Ferrer, Bergnes, Sisquella i altres, sostenint amb ells una animada conversa, ja que Cassanyes era home de molta corda, entre sarcàstic, bon humor i seriosa dialèctica, els amics i jo mateix ens ho passàvem molt bé.

Als 13 anys vaig entrar d'aprenent a la fusteria Marsal. A can Cartró no hi havia feina, altrament ja tenien aprenent. Joan Marsal i Brunet havia anat en candidatura amb el meu pare en unes eleccions memorables en què no sé per quins tripijocs havien tret majories i minories, i com que el pare acabava de morir degué ser per això que tot i tenir un altre aprenent va acceptar-me. Però llavors els aprenents guanyaven sols 2 pessetes setmanals, durant dos anys, minsa ajuda per a la meva mare; després m'anà apujant i als quatre anys ja guanyava com els fadrins: 6 pessetes diàries. El que va d'ahir a avui!

A can Marsal hi havia feina, es feia el Maricel i també la casa del Cap de la Vila, on hi ha el rellotge, i on el senyor Marsal, prenent la mida de la fusta que va sota la barana de l'escala, amb la cinta mètrica a la mà, des d'un replà de la segona planta i jo en l'altra, posà el peu en fals i va caure per l'ull de l'escala. Fet que va impressionar-me profundament. Era doncs en el període en el qual es va procedir, amb els cabals de mister Deering i la direcció de Miquel Utrillo i Morlius a transformar el vell barri gòtic de Sitges en un medieval palau com és el Maricel. Un altre dia si Déu vol podria parlar una mica del meu pas com a treballador de Maricel, enllçant amb altres activitats ciutadanes culturals, tot just encetades avui, esdevingudes a la nostra Sitges, coincidents amb la planificació de Terramar, de les quals en puc donar testimoniatge.

El treballar a la fusteria Marsal féu que amb els fills uns pocs anys més joves que jo, hi trabés també una amistat, sobretot amb en Salvador en l'aspecte d'afecció a la literatura. Ell va deixar-me un volum de casa del seu oncle que em féu entrar dins la poesia de Joan Maragall, tant intel·ligible i profunda al mateix temps; jo li deixava llegir els quaderns de «Lectura Popular» que adquiria setmanalment per deu cèntims al repartidor de «La Veu de Catalunya», el popular **Ramonet dels Diaris**, a la que el seu pare estava subscrit. Amb això essent encara escolars, en Josep Maria Massip, en Ramon Planes i en Salvador Marsal, van idear una revista titulada «Joventut», per a la qual em demanaren col·laboració. Jo ingènua-ment influït per aquells quaderns de poesia, per cert editats pel grup repatani a les normes ja en vigor de l'Institut d'Estudis Catalans, sigui de la y grega i del ab sense la m, dels conreadors de la Renaixença, però també idealitzat

pels novells poetes, vàreig escriure una poesia que començava així: **Jo estic de camí, la fita és llunyana / esguardo el cel per una clariana.** Doncs sí, vaig fer el debut en aquella revista escolar. En Josep Mas i Vidal, que també era de la colla de lletra-ferits dels Maristes, i en memòria del bon amic és que ho cito a guisa d'anècdota, ara, en els últims anys de la seva vida, per saludar-me em deia recordant aquells versos ingenus el que iniciava el poema: **Jo estic de camí, la fita és llunyana...**

Bé, com que continuàvem amics els condeixebles del col·legi del senyor Leandre, que a més de mestre, dit de pas, era un afeccionat polifacètic: a la fotografia, posava els xassís al sol una bona estona allà a l'eixida; a la música, tenia un primitiu fonògraf que funcionava amb cilindre en lloc de disc, i era íntim amic de Joan Tort, que venia sovint a veure'l. Era també esperantista. Ja en estones de lleure, que el mestre estava per les seves afeccions susdites amb en Gaspar Virella havíem provat de fer versos. Figureu-vos que vam iniciar un poema que deia: **Pobres ocells quin fred, deuen venir tot volant per trobar un portalet...** El meu cosí Cassanyes s'hi féu un fart de riure quan vaig dir-li. Tenia jo deu anys quan el germà de Cuba, que era fervent esperantista, va recomanar al meu pare que estudiés l'Esperanto, fins va enviar-me un llibre d'aquells que es titulen «Quiere Vd. aprender...», ja que ell hi veia un venturós futur en aquest idioma internacional. Per casualitat, com he dit, el meu mestre n'era també un entusiasta. Ja em teniu tot sol a hores extres estudiant l'Esperanto. Va durar unes poques setmanes, em dalia per anar a jugar. Poca cosa recordo de l'idioma inventat pel Dr. Zamenhof, unes quantes frases i de comptar des de l'1 fins a l'infinit. Així ja ho sabeu **Mi parolas Esperanton.** Penso que deixar l'Esperanto per aprendre francès junt amb les altres dos nois grans de l'escola, en Gaspar Virella i en Salvador Baqués, el més car company ja que sortíem junts sempre del col·legi, el pobre fa anys que va morir, però sols dos mesos, ja que Gaspar es posà ja a fer-se càrrec de mestre d'obres, faltant el seu pare, i en Baqués anà als Germans Maristes. El mestre, l'enciclopèdic senyor Leandre, donà per finalitzades les lliçons per a mi sol, dec confessar que m'era altrament molt dur, però aquestes incipients lliçons m'han permès llegir-lo sabent l'essencial: les e mudes, els canvis diftongs i les vocals nasals, però no pas parlar-lo, havia d'haver anat als Maristes.

Amic de Gaspar, ja mestre d'obres, fou Domènec Forment, fuster. Més gran que nosaltres, de l'edat de Cassanyes i Josep Carbonell Gener, amant de la bona literatura, col·laborava al «Baluard» amb unes glosses curtes com les de **Xenius**. Estava subscrit a «La Revista», una nova publicació catalana que editaven els joves idealistes Josep Maria López-Picó i Joaquim Folguera. Amb el daler de fer-me una cultura vàreig subscriure-m'hi també. Es clar, era d'un nivell superior a tot el que es publicava i estava al meu abast. El noucentisme, vet ací l'horitzó que em féu obrir els ulls vers un panorama intel·lectual que no era romàntic ni clàssic. La secció **Moralitats i Pretextos**, de López-Picó, els **Pòrtics doctrinals** de Ramon Rubado, els habituals assaigs de Ferran i Majoral, les poesies de Josep Carner, Josep Maria de Sagarra, Bofill i Mates que signava Guereau de Liost, Joaquim Folguera; sobretot les d'aquest poeta encaixaven amb els meus anhels d'adolescent. Pel meu cervell era difícil digerir molt d'això que «La Revista» publicava, però que

tanmateix fou el camí que se'm va anar obrint vers un fresc lirisme. Va ser llavors que Ventura Gassol va escriure les cèlebres **Tombes Flamajants**.

Com he dit, les poesies de Joaquim Folguera eren les que més admirava, desvetllant-me el sentiment poètic identificant m'hi sentimentalment. En una anada a Barcelona, vaig adquirir el recull de versos que anunciava «La Revista» de Folguera, que s'acabava d'editar: «El poema espars». Vàreig adquirir el llibre a la llibreria del «Faïans Català», al carrer de Corts. Me'l va vendre en Salvat Papasseit, que hi estava de dependent. Vegeu-lo, ací el tinc i en faig ofrena a aquesta Biblioteca en recordança de l'acte d'avui.

Deixeu-me però, que us reciti uns breus poemes colpidors:

DIRE EL POEMA DE MA VIDA ESPARS

Diré el poema de ma vida espars
en cada estrofa escadussera i vària.
Serà el poema de major grandària
com més divers i més per tot espars.
A cada amic que passi deprimat
sobre el cant que no coneix rialla
li oferesc la persistent baralla
que es lliura pura dins mon esperit.
Que és aquest cant de tèrbol contenir,
amb són afany de perfecció poc destre,
l'esbatanar violent de la finestra
a l'aire líric del més pur matí.

SENSE AMADA I SENSE AMIC

Sense amada i sense amic
queda oculta l'elegia
si la deïa, si la dic
quina vida l'oïria.
Vet aquí una alzina dura;
si li deïa mon lament.
El començ amb veu obscura.
Ella escolta sols el vent.
Prenc el ca d'aire fidel;
si li deïa l'elegia.
Ell als peus se m'adormia
no vol ser més que fidel.
L'aigua clara del torrent
passa i fuig. Si m'escoltava.
Mor la veu dins la veu brava
del dol d'aigua furient.
Sol me trobo, sol la dic,
cerco, trèmul, la paraula.
Cal només rendir la falla:
«Sense amada i sense amic...»

Pobre Joaquim Folguera, era ell el jove que amb l'ajut de bastons, per sofrir una paràlisi, venia a Sitges amb l'automòbil del sabadellenc Francesc Armengol, el promotor de Terramar. El vàiem passar per davant de la fusteria Marsal, car Armengol havia adquirit la torre que després passà al senyor Boladeres, del carrer de l'Illa de Cuba, ignorant jo que fos l'admirat Folguera. Fou pel febrer de 1919, que en veure el seu retrat, un dibuix d'Obiols, a «La Revista», amb un epígrama seu sobre La Mort, i l'homenatge pòstum que se li feia, quan descobrírem que era l'acompanyant del senyor Armengol, i al mateix temps el seu conseller en l'ambiciós projecte d'una Ciutat-Jardí, Terramar, una urbanització pionera de les que ara es prodiguen. Joaquim Folguera morí víctima de la grip, l'epidèmia de l'any 18 que tantes víctimes

causà, el seu cos paralític no va reaccionar. Estava dotat de bons dots d'organitzador en els pocs anys que va viure. A ben segur hauria aportat a la cultura catalana fonamentals iniciatives ètiques. Morí als 24 anys.

A més de «La Revista», aparegué en aquells anys una altra publicació mensual, aquesta il·lustrada, dirigida al principi, i després per Carles Soldevila, per Ignasi Folch i Torres, el menys conegut dels quatre germans, amb el títol de «D'ací i d'allà», que, per ser de caràcter informatiu, era fàcil de digerir. Entre aquelles lectures i l'ambient catalanista que llavors es respirava, era el temps de l'Assemblea de Parlamentaris que convocà la Lliga Regionalista sota l'ègida del seu gran líder Francesc Cambó, va moure'm a aprofitar els escassos lleures que em restaven en l'ofici de fuster, car treballàvem regularment 9 hores diàries, dissabtes i tot, col·laborant, és a dir, exercitant-me a escriure al setmanari «Baluard de Sitges» en petites gloses i versos mal girats amb un deix noucentista, combinant consonants com si fossin mots encreuats, que llavors encara no s'estilaven, i amb narracions d'excursions portades a cap, ja que hàviem format un incipient Centre Excursionista.

Pels volts de l'any 20 ballàvem sardanes els diumenges a la tarda al local que existia al pis del Cafè del Cap de la Vila. Les executava al piano, i molt bé, la Maria Lluïsa Alvarez, que esdevingué després esposa de l'enyorat i car amic Salvador Marsal. La meua bona fe féu que als vint anys formés als rengles dels «Pomells de Joventut», iniciativa patriòtica de Josep M.ª Folch i Torres, el d'«El Patufet», el centenari del naixement del qual s'escau enguany. Era jo el germà gran d'una generació sitgetana intel·lectualitzada d'uns 4 anys més joves.

Recordo aquells temps d'esplai al local de la Lliga al Cap de la Vila, en el qual organitzàrem actes i funcions teatrals. Una d'elles el drama històric «Joan Dalla», sota la direcció ja de l'Artur Carbonell, tan enyorat, en què feia el principal paper l'Agustí Amell, secundat per en Josep Mirabent Magrans, Josep Mas Vidal i altres. Fou muntat en un reduït escenari pels que érem fusters, els germans Joan i Salvador Marsal i jo, seguint les indicacions de Miquel Utrillo, el pare, naturalment, qui tingué cura també dels efectes sorollosos de la guerra que es desenrotllava a l'escena. Els trets no eren pirotècnica, sinó que Utrillo amb un pal, que em semblava que era una branca de palmera com les que exornaven la boca de l'escenari, allà al costat, però a la vista de part del públic, donava cops secs damunt d'una taula de cafè, cosa que ens féu molta gràcia.

Em cal acabar aquest mosaic de records, que deveu trobar segurament desllorigat, per a formar en conjunta imatge d'un temps transcorregut, i en palès excés de protagonisme de la meua poc rellevant persona, però és que ho havia de dir, ho tenia allò que es diu al pap, i sense voler m'ha sortit així. Altrament no he tingut temps per a profunditzar. Resta, però, si és que un altre dia us pot plaure escoltar-me, allargar el fil a base de coses més sòlides de la vida sitgetana. Tals com els treballs de la construcció de Maricel, amb el protagonisme de la figura enciclopèdica de Miquel Utrillo Morlius, així com de l'infantament de Terramar amb l'incidència del fracassat Autòdrom. Igualment en l'aspecte polític i cultural hi ha temes a parlar concretament fins a l'any 1936. Com que són moviments reivindicatius, com els Pomells de Joventut, tan ingenus com pairalistes. la

idea de **Catalunya endins**, del partit d'Acció Catalana tan semblant amb el **fer país** de l'ara President Pujol. Ací, a Sitges, es constituí una d'aquelles Joventuts Nacionalistes, que amb bon nombre de socis entusiastes actuà fins a l'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera, organitzant memorables actes. El Consell Directiu estava format per en Salvador Soler i Forment, com a president; Domènec Forment i Milà, vice-president; Joaquim Ballester Santamaria, tresorer; Josep Marcet Banús, secretari general; Ramon Planes Izabal, vice-secretari; Josep Carbonell i Gener, vocal de cultura; Joan Puig i Mestre, vocal de sardanes; Josep Masip i Mitjans, vocal d'excursions; Joan Hill Canyameres, vocal d'esports; Josep Roca Ganzàlez, vocal d'esbargiment.

Dissolta la Joventut Nacionalista, els mateixos que la formàvem ens congregàrem després al Cau Ferrat i en domicilis particulars per escoltar la veu de poetes i intellectuals amics de l'Ateneu Barcelonès de qui ens capitanejava en Salvador Soler, així com concerts i espectacles

teatrals que eren anunciats per uns **Amics de les Arts**. Amb el mateix nom d'**Amic de les Arts**, i dirigida per altre figura intel·lectual sitgetana, fa un any desapareguda, en Josep Carbonell i Gener, en companyia de Domènec Forment i Ramon Planes, eixí la revista que tant renom va tenir i que ja ha estat revaloritzada per nosaltres el **Grup d'Estudis Sitgetans**, arran de la creació, el 1976.

De la tasca desenvolupada, i estroncada el juliol de 1936, per l'Ateneu «El Centaure», amb tasca positiva prop de l'element obrer sitgetà, incloent-hi els actes avantguardistes, i que fou presidit inicialment per qui esdevingué notable periodista barceloní i destacat polític, fins i tot diputat al Congrés de diputats de Madrid en temps de la República, en Josep Maria Masip, també caldria parlar-ne. Però amb més detall que jo, ja que estava llavors absorbit en les tasques de la meua impremta recentment instaurada, el dilecte amic Ramon Planes, en una de les nostres vetllades. Per avui no em resta més que desitjar-vos BONA NIT.

Amb el suport de la

Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis

‘La Caixa’